

Joan Ignasi Puiggarí.

De fongs, falgueres, molles, líquens, algues, altres plantes i algun insecte

Els epònims

Puiggaria, Puiggariella, Puiggariopsis, Puiggariana, Puiggarii. Diferents epònims donats per botànics i biòlegs a diversos fongs, falgueres, molles, líquens, algues i altres plantes així com a algun insecte, en honor del metge i botànic català Joan Ignasi Puiggarí.

Joan Ignasi Puiggarí, l'home

Joan Ignasi Puiggarí va néixer a Barcelona l'any 1823 (el 1822 segons alguna font¹). Estudià medicina i s'interessà molt aviat per la botànica. Cal recordar que als Països Catalans, el segle XIX veié la formació d'una nova escola botànica de tendència principalment florística vinculada a l'activitat dels grans centres botànics de l'Europa mediterrània i alpina, és a dir Ginebra i Montpeller. L'iniciador fou el valencià Antoni Cebrià Costa i Cuixart (1817-1886), professor de Botànica General a la Universitat de Barcelona des del 1847, el qual publicà el 1869 *Introducción a la flora de Cataluña y catálogo razonado de las plantas de esta región*, considerada la primera flora del Principat, i formà dues generacions de deixebles entre els quals figuren botànics destacats com Frederic Trèmols (1831-1900), Estanislau Vayreda (1848-1901) i Joan Ignasi Puiggarí, que feren avançar considerablement els coneixements sobre les plantes del Principat.^{2,3} L'amistat i la relació de Puiggarí amb aquests botànics, i molt especialment amb Trèmols, es mantindria tota la vida. Puiggarí s'interessà molt aviat per la criptogàmia i fou, probablement, qui més s'hi dedicà ja des d'un principi, aconseguint una de les col·leccions briològiques més nodrides de l'època.³

Exercí un temps com a metge als Prats del Rei (Anoia) i aplegà ja llavors una col·lecció considerable de criptògames¹: «Sólo hay que con-

sultar la Introducción á la Flora de Cataluña de nuestro académico D. Antonio Cipriano Costa, para ver en ella repetidamente las observaciones que Puiggarí había hecho en Prats de Rey cuando, á la sazón, era médico de aquel pueblo».⁴

Es traslladà després a Barcelona on es dedicà encara més a l'estudi de les criptògames del Principat, essent pioner en aquesta àrea, que no s'havia estudiat fins llavors. En aquella època establí relacions amb Adalbert Geheeb, reconegut botànic europeu.^{4,5} El 1872, en constituir-se la Societat Botànica Barcelonense, en formà part, essent-ne el soci número 7.⁶

Durant els primers anys de la Restauració emigrà al Brasil i deixà tot el material que havia recollit i analitzat fins llavors a diversos botànics catalans, perquè en prosseguissin l'estudi («al decidir su traslado al Brasil, sin que sus Trabajos se encontraran todavía en estado de ser publicados, dejó como legado científico á varios botánicos catalanes los materiales que poseía, distribuyéndoles respectivamente los musgos, las hepáticas, los líquenes, los hongos y las algas».⁴ A Trèmols li va donar, en especial, les molles, que s'afegiren a l'herbari que ja tenia aquest botànic, que posteriorment comptaria també amb els exemplars que Puiggarí li aniria enviant des del Brasil. Moltes d'aquestes espècies es troben a l'herbari de l'Institut Botànic de Barcelona.⁷

Després de residir breument en diversos llocs, i d'haver passat també per l'Argentina,⁵ a la pri-

meria de 1878 s'establí, amb la seva família, a Apiaí (a la serra de Paranapiacaba), al sud de l'estat de São Paulo.¹

Prosseguí, en una extensa àrea, entre els estats del Paraná i de São Paulo, amb l'estudi de les criptògames, principalment molses i líquens.¹ Recollí centenars d'espècies, principalment als districtes d'Apiaí, Iporanga i Ipateva, essent, sens dubte, el recol·lector de líquens més important del Brasil.¹

Mantingué correspondència amb briòlegs i liquenòlegs europeus destacats, tant mentre residí a Catalunya com quan es traslladà al Brasil. Així, mantingué una estreta relació amb Adalbert Geheeb, Duby, Müller Argoviensis, Lojka, Grunow (ficòleg), Spegazzini (micòleg) i, sobretot, amb el seu amic Frederic Trèmols, als quals envià nombrosíssimes mostres, moltes de les quals eren espècies encara desconegudes.^{1,4}

Müller Argoviensis estudià àmpliament els exemplars que Puiggarí li envià i els recollí i descrigué en la sèrie *Lichenologische Beiträge*. Per la seva banda, Edwall (1896) inclogué els líquens que li havia donat Puiggarí de la seva col·lecció particular en una recopilació de plantes basada en l'herbari de la Comissão Geográfica e Geológica de São Paulo.⁸

Es considera que Puiggarí fou l'iniciador i impulsor de l'estudi dels fongs a l'estat de São Paulo. Tot i això, no va publicar gaires treballs sobre les seves troballes. Fou un altre micòleg, l'italià Carlos Luis Spegazzini, amb qui Puiggarí establí una forta relació i a qui envià molta part del material que ell havia recopilat, qui donà difusió a les seves troballes, en publicar l'any 1889 a Buenos Aires l'obra *Fungi Puiggariani*. Molts dels fongs que li va proporcionar Puiggarí es troben a l'herbari de Spegazzini, dipositat al museu C. Spegazzini de La Plata.⁹

Malgrat tanta dedicació, no va ser un escriptor gaire prolífic i molts dels seus descobriments (noves espècies i gèneres) els van publicar altres biòlegs. El 1874 va publicar *Noticias sobre algunas diatomeas y otras algas microscópicas observadas en Barcelona*.¹⁰ I l'any 1881, publicà als *Anales de la Sociedad Científica Argentina*, *Noticia sobre algunas criptógamas nuevas halladas en Apiahy, provincia de San Pablo en*

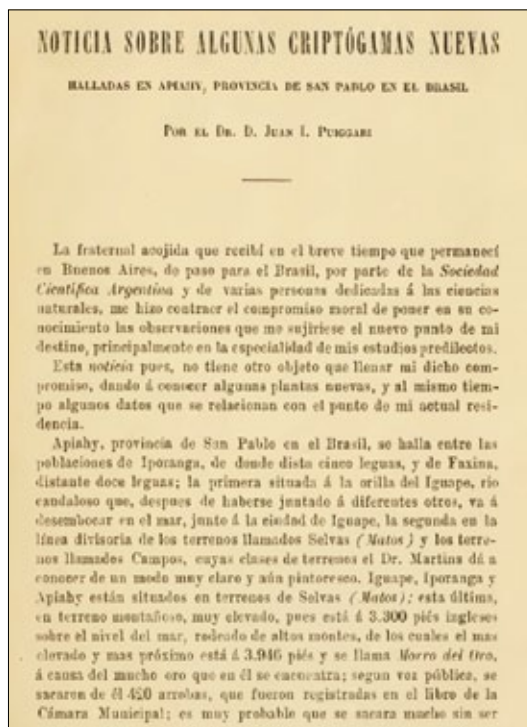

Figura 1. Primera pàgina del treball de J. I. Puiggarí *Noticias sobre algunas criptógamas nuevas* publicat l'any 1881, on s'inclouen ja 26 epònims de criptògames dedicats a Puiggarí.⁵

el Brasil (Figura 1). En aquesta publicació, a més de fer una descripció molt detallada de la zona en la que treballa i recull exemplars, esmenta una llarga llista de botànics, als qui ell envia les seves troballes i els agraeix que en segueixin l'estudi i en publiquin els resultats:⁵ «...séame permitido expresar mi reconocimiento á las personas... y principalmente á mis inteligentes correspondientes, todos especialistas muy conocidos, que han estudiado las plantas que les he mandado, las han clasificado y descrito las nuevas, muchas de las cuales han sido ya publicadas». Entre els que cita trobem Geheeb («me había clasificado ya los Musgos Catalanes que yo había podido reunir»), Trèmols, Hampe, Glazion, Duby, Müller («... estudió, clasificó y publicó los líquenes encontrados aquí, en tres diferentes publicaciones, de la Flora: creo que dará a conocer los demás, conforme se los vaya mandando...»), Gottsche i Grunow («A todos los señores nombrados me complazco en repetir, que les quedo sumamente agradecido»). A moltes d'aquestes criptògames noves, aquests bo-

tànics les bategen amb el nom de Puiggarí. A la Taula 1 presentem un llistat, elaborat a partir de la revisió d'aquesta publicació.

Tot i la llunyania, Puiggarí seguia en contacte amb els botànics espanyols i els enviava els resultats dels seus treballs. Així, per exemple, les *Actas de la Sociedad Española de Historia Natural* publicaren i es feren ressò d'una carta, que va ser debatuda en sessió de la societat, enviada per Puiggarí (*Carta de don Juan Ignacio Puiggarí, establecido en Apiahy, Brasil, fecha 16 de Agosto de 1879*).

Interessat per les ciències en general, dedicà també la seva atenció a l'estudi dels insectes. I. Bolívar, en l'obra on relata l'expedició realitzada per una comissió de naturalistes enviats pel govern espanyol per estudiar diversos insectes (1862-1865), reconeix els amplis coneixements que Puiggarí té dels ortòpters d'aquella part del món. Puiggarí va proporcionar molts exemplars a Bolívar, que aquest últim va estudiar i catalogar amb posterioritat («... recogido por D. Juan Ignacio Puiggarí, á quien debo el conocimiento de la fauna ortopterológica de aquel país»,¹¹ escrivia Bolívar el 1884).

El 1892 s'instal·là a São Paulo, on treballà per a la Comissão Geográfica e Geológica de São Paulo.¹ Va morir en aquesta ciutat l'abril de 1901. La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, de la que Puiggarí en fou acadèmic corresponent nacional a São Paulo, adscrit a la Secció d'Història Natural des del 21 de juny de 1877, el recordà en la sessió del 27 de febrer de 1902¹² i el gener de 1903 en feia una ressenya biogràfica.⁴

Els epònims de Puiggarí

Joan Ignasi Puiggarí fou un gran estudiós que compartí les seves troballes amb molts altres botànics als qui proporcionà centenars de nous exemplars que ell havia descobert. Molts d'aquests botànics, que prosseguiren els estudis de Puiggarí, en publicaren els resultats i li dedicaren, com a just reconeixement, el nom de diferents gèneres i espècies. Són moltíssimes les plantes que es batejaren amb el seu nom (Figures 2 a 4).

Taula 1. Epònims de criptògames dedicats a Puiggarí inclosos a *Noticias sobre algunas criptógamas nuevas* l'any 1881⁵ (s'ha respectat l'ordre i la grafia que consten a l'obra).

-
- Falgueres:
 - *Offerzia Puiggarii* Glaziov
 - *Trichomanes Puiggarii* Glz.
 - Molles:
 - *Bryum Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Conomitrium Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Dicranella Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Enthosdonon Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Hookeria Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Hypnum Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Hypnum* (Platy-hypnum) *Puiggarii* Ghb, & Hpe.
 - *Isosopterygium Puiggarii* Ghh. & Hpe.
 - *Puiggaria elegans* Duby
 - *Necckera Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Schlotheimia Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Physcomytrium Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Puiggaria ovalifolia* Duby
 - *Puiggaria vestida* Ghb & Hpe.
 - *Thysanomytrium Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - *Webera Puiggarii* Ghb & Hpe.
 - Hepàtiques:
 - *Jungermannia Puiggarii* Gottsche
 - Líquens:
 - *Arthronia Puiggarii* Müll. Arg.
 - *Opergrapha Puiggarii* Müll. Arg.
 - *Ramalina Puiggarii* Müll. Arg.*
 - Algues:
 - *Ceramopsis Puiggariana* Grunow
 - *Navicula Puiggariana* Grw.
 - *Schizomeris Puiggariana* Grw.
 - Diatomàcies:
 - *Grammatophora Puiggariana* Grunow
-

* Vegeu Figura 4.

Així és com resumeix, l'any 1903, el butlletí de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona⁴ la contribució de Puiggarí a l'estudi de la botànica i com es plasmà en el reconeixement per part dels col·legues d'arreu del món: «Y, en efecto, brillante fué el resultado de sus exploraciones, según puede verse en diversas obras donde se dan a conocer sus descubrimientos. En los "Lichenologische Beiträge" del Dr. J. Müller se describen 5 géneros y 247 especies nue-

Figura 2. *Armillaria puiggarii* Speg.

Figura 3. *Calopadia puiggarii* Müll. Arg.

Figura 4. *Ramalina puiggarii* Müll. Arg.

vas por él descubiertos y varios helechos, entre otros, la magnífica *Alsophylla Puiggarii*. En las "Additamenta ad enumerationem Muscorum hactenus in provinciis brasiliensibus Rio de Janeiro et São Paulo detectorum", publicadas en Ratisbona, figuran 36 nuevos Musgos que también había descubierto así como otros 12 en las

"Nouvelles contributions à la flore bryologique du Brésil" por V. F. Brotherus, impresas en Estocolmo. Las "Mémoires de la Société de Physique et d'Histoire naturelle de Genève" publicaron un nuevo género de Musgos denominado *Puiggaria* en el que van comprendidas varias especies también por él descubiertas. Por fin citaremos la importante memoria de Carlos Spegazzini "Fungi Puiggariani" publicada en el tomo XI del "Boletín de la Academia Nacional de Ciencias de Córdoba" (Argentina) en que se da cuenta de 484 especies de Hongos nuevas para el Brasil, y entre ellas 267 completamente nuevas para la Ciencia, con 12 géneros también Nuevos, constituidos por varias de estas especies, entre otros, el género *Puiggariella*. Todo debido á las arduas exploraciones de nuestro distinguido consocio». Una feina, la que va dur a terme Puiggarí, sense cap dubte única i colossal.

Casas Sicart³ esmenta altres reconeixements dels coetanis de Puiggarí: «Debió ser reconocido por los briólogos de su tiempo, por cuanto le fueron dedicadas algunas especies nuevas, *Orthotrichum Puiggarii* Duby., *Psyschomitrium Puiggarii* Geh. et Hamp., e incluso un género *Puiggaria elegans* Duby, que corresponde al género *Lepidopilum*, procedentes todos de Apiahy y están en el herbario del Instituto Botánico de Barcelona».

A la Taula 1 hem recopilat els epònims de criptògames dedicats a Puiggarí que ja s'inclouen en el seu propi treball *Noticias sobre algunas criptógamas nuevas*.⁵ En són 26 entre falgueres, molses, hepàtiques, líquens, algues i diatomàcies. Uns exemple més de la gran quantitat d'epònims que li foren dedicats.

Com hem esmentat abans, va ser un altre micòleg, C. L. Spegazzini, qui donà difusió als treballs i les troballes de Puiggarí amb la publicació *Fungi puiggariani*¹³ (Figura 5). Aquesta obra de més de 250 pàgines, escrita en llatí, recull 484 fongs, tots ells aportats per J. I. Puiggarí («omnes provenientes, a praeclaro medicinae Doctore Johanne Puiggari, Barcinensi»). Hem revisat aquesta obra i hem inclòs a la Taula 2 els 39 fongs que porten el nom de Puiggarí.

Hi ha moltes altres plantes, algunes descrites molts anys després, com ara la *Puiggariopsis*

Figura 5. Portada de l'obra de C. Spegazzini, *Fungi puiggariani*, publicada a Buenos Aires el 1889,¹³ on aquest autor donà a conèixer 484 exemplars de fongs proporcionats per J. I. Puiggarí, 39 dels quals foren batejats amb el seu nom.

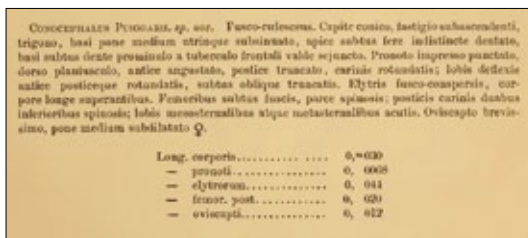

Figura 6. Descripció del *Conocephalus puiggarii* a l'obra d'l. Bolívar *Artrópodos del viaje al Pacífico verificado de 1862 á 1865 por una comisión de naturalistas enviada por el gobierno español. Insectos neurópteros y ortópteros* (1884).¹¹

Figura 7. *Neoconocephalus puiggarii* (Bolívar, 1884).

Taula 2. Fongs que porten el nom de J. I. Puiggarí inclosos a l'obra de C. Spegazzini *Fungi puiggariani*, publicada a Buenos Aires el 1889¹³ (s'ha respectat l'ordre i la grafia que consten a l'obra).

- *Armilaria Puiggarii* Speg.*
- *Clitocybe Puiggarii* Speg.
- *Pleurotus Puiggarii* Speg.
- *Pholiota Puiggarii* Speg.
- *Flammula Puiggarii* Speg.
- *Polystictus Puiggarii* Speg.
- *Favolus Puiggarii* Speg.
- *Hydnum Puiggarii* Speg.
- *Stereum Puiggarii* Speg.
- *Cyphella Puiggarii* Speg.
- *Clavaria Puiggarii* Speg.
- *Calocera Puiggarii* Speg.
- *Calathiscus Puiggarii* Speg.
- *Cyathus Puiggarii* Speg.
- *Bovista Puiggarii* Speg.
- *Chondrioderma Puiggarii* Speg.
- *Diorchidium Puiggarii* Speg.
- *Uredo Puiggarii* Speg.
- *Dimerosporium Puiggarii* Speg.
- *Diatrype Puiggarii* Speg.
- *Anthostomella Puiggarii* Speg.
- *Hypoxylon Puiggarii* Speg.
- *Kretzmaria Puiggarii* Speg.
- *Sphaerella Puiggarii* Speg.
- *Leptosphaeria Puiggarii* Speg.
- *Nectria Puiggarii* Speg.
- *Hypocrea Puiggarii* Speg.
- *Ophionectria Puiggarii* Speg.
- *Cordiceps Puiggarii* Speg.
- *Phyllachora Puiggarii* Speg.
- *Montagnella Puiggarii* Speg.
- *Microphyma Puiggarii* Speg.
- *Puiggariella Apiahyna* Speg.
- *Asterina Puiggarii* Speg.
- *Lembosia Puiggarii* Speg.
- *Chlorosplenium Puiggarii* Speg.
- *Phaeopeziza Puiggarii* Speg.
- *Ascochyta Puiggarii* Speg.
- *Septoria Puiggarii* Speg.

* Vegeu Figura 2.

Menzel i la *Puiggariopsis aurifolia* Mitt. (publicades per Menzel el 1992),¹⁴ que porten el seu nom.

El seu interès per l'estudi dels insectes feu que també li dediquessin el nom d'algun d'aquests animals. I. Bolívar, en l'obra que publicà el 1884, on recull l'expedició de 1862-1865, descriu un insecte que bateja com *Conocephalus puiggarii* (conegut també com *Neoconocephalus Puiggarii*) (Figures 6 i 7).

Tot i el recull que hem fet dels nombrosos i variats epònims en honor de J. I. Puiggarí, és ben segur que n'hi ha molts que no hem esmentat. Amb molta probabilitat, aquest és el metge català a qui devem un nombre més gran d'epònims.

Referències bibliogràfiques

1. Joan Ignasi Puiggarí. Enciclopèdia.cat. (Accés el 24 de juny de 2015.) Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/>
2. Botànica. Enciclopèdia.cat. (Accés el 24 de juny de 2015.) Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/>
3. Casas Sicart C. Aportaciones a la flora briológica de Cataluña. Musgos y hepáticas del Montseny. Anales del J. Botánico A. J. Cavanilles. 1959;16:121-226.
4. Boletín de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. 1903;2:160-1.
5. Puiggarí JI. Noticia sobre algunas criptógamas nuevas halladas en Apiahy, provincia de San Pablo en el Brasil. Anales de la Sociedad Científica Argentina. 1881;11:201-16.
6. Ibáñez i Cortina N. Estudis sobre cinc herbaris històrics de l'Institut Botànic de Barcelona. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona; 2006. p. 130-2.
7. Casas C. El desenvolupament de la briologia als Països Catalans. Butll Int Cat Hist Nat. 1985;50:91-6.
8. Marcelli MP, Seaward MRD, editors. Lichenology in Latin America: history, current knowledge and applications. São Paulo: CETESB; 1998. p. 28.
9. Capelari M, de Mello Gugliotta A, Barreto Figueredo M. O estudo de fungos macroscópicos no Estado de São Paulo. A: Joly CA, Bicudo CEM, editors. Biodiversidade do Estado de São Paulo. São Paulo: FAPESP; 1996.
10. Puiggarí J. Noticias sobre algunas diatomeas y otras algas microscópicas observadas en Barcelona. Act Soc Esp Hist Nat. 1874;3:110-1.
11. Bolívar I. Artrópodos del viaje al Pacífico verificado de 1862 á 1865 por una comisión de naturalistas enviada por el gobierno español. Insectos neurópteros y ortópteros. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta; 1884.
12. Boletín de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. 1902;2:103.
13. Spegazzini C. Fungi puiggariani. Pugillus 1. Boletín de la Real Academia Nacional de Ciencias de Córdoba. 1889;11:381-622.
14. *Puiggariopsis* Menzel. A: Ireland RR, Buck WR, editors. Some Latin American genera of *Hypnaceae* (Musc). Smithsonian contributions to botany. Vol. 93. Washington: Smithsonian Institution Scholarly Press; 2009. p. 67-8.